

การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาธุรกิจสยาม

พอพันธ์ อู๋ยานนท์

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ลำดับของการนำเสนอบทความมีดังนี้

1. ภูมิหลัง: พัฒนาการของเศรษฐกิจไทย
2. อิทธิพลของชาวตะวันตกในเศรษฐกิจไทย
3. ชาวเดนมาร์กกับราชสำนักและการลงทุนทางเศรษฐกิจในสยามกับการลดอิทธิพลของอังกฤษ
4. ชาวเดนมาร์กกับกิจการธนาคารไทยพาณิชย์
5. บทสรุป

ภูมิหลัง: พัฒนาการของเศรษฐกิจและการเมืองไทย

พัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองไทยในช่วงก่อนและหลังการเสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ 1 ในปี 2440 /1897 ที่สำคัญมีดังนี้

หนึ่ง การรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง ได้นำมาสู่การเสริมสร้างอำนาจและความเข้มแข็งแก่พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์มีอำนาจเพิ่มขึ้นมากโดยเฉพาะนับแต่ทศวรรษ 2420 (1877-1886) การปฏิรูปทางการคลัง หมายถึง ทรัพยากรที่เพิ่มมากขึ้นที่สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถควบคุมและใช้จ่ายได้ง่ายและเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ระหว่างปี 2435/1892 – 2467/1904 รายได้ของรัฐบาลเพิ่มจาก 15.3 ล้านบาท เป็น 45.5 ล้านบาท ส่วนรายจ่ายของรัฐบาลก็เพิ่มจากจาก 14.9 ล้านบาท เป็น 45.4 ล้านบาท (ตารางที่ 1) หรือทั้งรายได้และรายจ่ายของรัฐบาลไทยเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่าตัว ในช่วงระยะเวลาเพียง 11 ปีเท่านั้น

ตารางที่ 1: รายรับและรายจ่ายของรัฐบาลไทย ปี 2435/1892-2447/1904

ปี	รายรับ (ล้านบาท)	รายจ่าย (ล้านบาท)
2435 /1892	15.3	14.9
2439/1896	20.6	18.4
2443/1900	35.6	31.8
2447 /1904	45.5	45,5

ที่มา: Carter. C. A *The Kingdom of Siam 1904*. Reprint Editions. Bangkok: The Siam Society, 1988., pp. 129-130

ตารางที่ 2: งบประมาณรายจ่ายบางรายการ ปี 2446/1903

ล้านบาท

กระทรวงมหาดไทย	10.5
กระทรวงกลาโหม	6.5
เงินปีของพระมหากษัตริย์	6.0
อื่น ๆ	4.0

ที่มา: Carter. *ibid.*, p.130

ในปี 2446/1903 การจัดสรรงบประมาณจำนวน 45.5 ล้านบาทไปสู่หน่วยงานต่างๆ บางหน่วยงานที่สำคัญมีดังนี้ คือ งบประมาณปีของพระมหากษัตริย์ 6.0 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 13 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด หรือต่ำกว่างบประมาณของกระทรวงกลาโหมเล็กน้อย แต่ส่วนงบของกระทรวงมหาดไทยได้รับมากที่สุด 10.5 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 23 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด (ตารางที่ 2) งบประมาณที่จัดสรรให้แก่พระมหากษัตริย์ค่อนข้างจะคงที่คือประมาณร้อยละ 15 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด อย่างไรก็ตามงบประมาณที่ได้รับประจำปี (ตารางที่ 2) ยังไม่นับรวมรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นให้แก่องครักษ์ ทายาท รวมทั้งการจัดสรรให้แก่โครงการพิเศษต่างๆ ในพระบรมมหาราชวัง และราชวังต่างๆ รวมทั้งพระโอรส พระธิดา โดยในปี 2451 (1908) รายจ่ายที่จัดสรรให้แก่พระมหากษัตริย์เพิ่มขึ้นเป็น 7.5 ล้านบาท และค่าใช้จ่ายทั่วไปกับองครักษ์ทายาทเพิ่มขึ้นอีก 300,000 บาท¹

การมีทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นย่อมสามารถส่งพระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์อื่น ๆ ได้ทรงศึกษาเล่าเรียนต่อเพื่อเพิ่มพูนความรู้ในมหาวิทยาลัยในยุโรป และกลับมาดำรงตำแหน่งสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน รายรับที่เพิ่มขึ้นย่อมแสดงถึงค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นเพื่อการลงทุนในโครงการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

¹ Williamson, W.J.F. "Finance", in *Twentieth Century Impressions of Siam*. Edited by Wright, A. and Breakspear, O. T. London 1908 [Reprinted White Lotus, Bangkok, 1994]. p. 11

ดังจะเห็นว่าในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการลงทุนอย่างมหาศาลในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจในกรุงเทพฯ เช่น การสร้างถนนรวมถึงการสร้างคลองขนาดใหญ่เชื่อมกรุงเทพฯ และที่ราบภาคกลาง รวมทั้งการสร้างทางรถไฟเชื่อมโยงกรุงเทพฯ และภูมิภาคอื่น ๆ

รายงานของกงสุลอังกฤษ (British Consular Report) ได้รายงานเกี่ยวกับการขยายตัวของ การสร้างถนนในกรุงเทพฯ ในปี 2443/1900 ไว้ดังต่อไปนี้ :

“เมื่อกว่า 35 ปีที่ผ่านมาไม่มีถนนในกรุงเทพฯ การจราจรหรือการขนส่งจะใช้เรือทั้งสิ้น และเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมาความยาวของถนนในกรุงเทพฯ ทั้งสิ้นมีไม่เกิน 9 ไมล์ แต่ในปัจจุบัน [ในปี 2443/1900-ผู้เขียน] มีความยาวของถนนมากกว่า 47 ไมล์ และถนนสายใหม่ ๆ เป็นจำนวนมากได้สร้างขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละปี และพร้อม ๆ กับการสร้างถนนมีการสร้างสะพานทันสมัยจำนวนมากเพื่อทดแทนสะพานไม้และเหล็ก”²

การเติบโตของโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจอย่างขนานใหญ่มีเพียงแต่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในกรุงเทพฯ ไปสู่เศรษฐกิจการค้าและเศรษฐกิจของประเทศเพิ่มขึ้น แต่ทว่าสนับสนุนการลงทุนและผลประโยชน์ของกรมพระคลังข้างที่ นับแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

สอง. การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศหลังปี 2443/ 1880 ข้าวได้กลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญที่สุดของไทย ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากประมาณ 10,000 ตันต่อปีใน ช่วงปี 2403/1860-2412/1869 โดยเพิ่มเป็น 500,000 ตันต่อปีช่วงปี 2433 /1890-2442/1899 และกว่า 1,000,000 ตันต่อปีในช่วงปี 2463/1920-2472/1929 โดยสัดส่วนการส่งออกข้าวมีมูลค่าเท่า 3 ใน 4 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมด เนื่องจากกรุงเทพฯ เป็นเมืองท่าที่สำคัญที่สุดของไทย การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศจึงมีผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในกรุงเทพฯ เช่น การเดินเรือ โรงสีข้าว โรงเลื่อย โกดังสินค้า การขยายตัวของสะสมทุนทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะโดยชาวยุโรป รวมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีและที่สำคัญคือ การอพยพเข้ามาของแรงงานชาวจีน

สาม แรงกดดันจากภัยคุกคามของลัทธิล่าอาณานิคมใน คริสต์ศตวรรษที่ 19 นอกจากจะมี มีการปฏิรูปสยามประเทศให้นำไปสู่ความ “ทันสมัย” ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูประบบการคลัง การศึกษา และการบริหารประเทศแล้ว ยังมี มีการจัดตั้ง กระทรวง ทบวง กรม และมีเสนาบดีบริหารงานเอกชน อารยประเทศ โดยมีการรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง ฯลฯ ในปี 2433/1890 มีการก่อตั้งกรมพระคลังข้างที่ (The Privy Purse Bureau) เป็นหน่วยงานที่บริหารจัดการพระราชทรัพย์และทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้ก่อตั้ง

² Accounts and Papers ,1900, Vol.87..

อย่างเป็นทางการในฐานะเป็นกรมอิสระ (independent department) กรมพระคลังข้างที่จึงมีบทบาทที่สำคัญคือเป็นหน่วยงานที่สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเงินแก่พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ (The principal arm of the monarchy's financial strength) กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กรมพระคลังข้างที่ได้ลงทุนนับแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีอยู่หลายประเภท อาทิเช่น ที่ดิน ตึกแถว โรงสีข้าว โรงเลื่อย ธรณาคารไทยพาณิชย์ เป็นต้น ด้วยลักษณะที่เป็นการลงทุนดำเนินการโดยตัวแทน และทุนของพระมหากษัตริย์ซึ่งมีลักษณะเป็นทุนที่มีความมั่นคงและยอมรับนับถือจาก นักลงทุนเป็นจำนวนมากทั้งชาวไทย ชาวจีน และชาวต่างประเทศอื่นๆ ซึ่ง ได้ร่วมลงทุนกับกิจการต่าง ๆ ซึ่งดำเนินการโดยกรมพระคลังข้างที่อย่างกว้างขวาง

การลงทุนในธุรกิจต่างๆ ของกรมพระคลังข้างที่ที่เกิดจากความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการครอบงำจากอิทธิพลและผลประโยชน์ทางธุรกิจและทางการเมืองจากประเทศยุโรปโดย ใช้ทุนภายในประเทศ การลงทุนในกิจการสำคัญทางธุรกิจ เช่น ธรณาคารพาณิชย์ สายการเดินเรือ รถไฟ ฯลฯ โดยเป็นความพยายามหนึ่งที่จะลดอิทธิพลจากภัยคุกคามทางเศรษฐกิจของลัทธิอาณานิคมนั่นเอง ภายใต้เศรษฐกิจแบบไทยที่ยังล้าหลังในการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เศรษฐกิจของประเทศยังขาด “ทุน” (capital) เพื่อใช้ในการลงทุนในสาขาต่างๆ ทางเศรษฐกิจ กรมพระคลังข้างที่ในฐานะของกลุ่ม “ทุน” ของราชสำนัก นับว่าเป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญทางเศรษฐกิจในขณะนั้น เนื่องจากการสะสมทุนมาโดยตลอดในอดีต

ตารางที่ 3 ข้างล่างเป็นการลงทุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกรมพระคลังข้างที่ในปี 2430/1887 – 2462/1919 ซึ่งแน่นอนไม่ได้ครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด เพราะในทศวรรษ 2430 (1887-1896) กรมพระคลังข้างที่ได้ลงทุนมากมายโอนกิจกรรมการก่อสร้างห้องแถว อสังหาริมทรัพย์ต่างๆ ตลาดสด และปล่อยเงินกู้ โดยเฉพาะให้แก่พ่อค้าชาวจีนในไทยเพื่อลงทุนในธุรกิจต่างๆ³ รวมทั้งก่อนหน้านี้ พระมหากษัตริย์และราชสำนักก็ได้มีส่วนสำคัญในการถือหุ้นในการลงทุนของกิจการต่างๆ ซึ่งดำเนินการโดยชาวเดนมาร์ก ในงานของศาสตราจารย์ซูเอฮิโร (Suehiro Akira) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคิมเซ่งหลี (Kim Seng Lee) พ่อค้าชาวจีนผู้มั่งคั่งในครั้งหนึ่งเป็นเจ้าของโรงสีข้าว 5 โรง และโรงเลื่อย 1 โรง และ อยู่เรือ “ธุรกิจเหล่านี้ทั้งหมด กรมพระคลังข้างที่ได้ถือหุ้นร่วมด้วย” นอกจากนี้เขายังเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่มูลค่าถึง 300,000 บาทในธนาคารไทยพาณิชย์ หลังจากนั้นเขาก็ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการของธนาคาร⁴

³ Porphant Ouyyanont. “Physical and Economic Change In Bangkok, 1851-1925” *Southeast Asian Studies*. Vol.36 no.4. (March 1999), pp. 437-474. ; Suehiro, Akira. *Capital Accumulation in Thailand, 1855-1985*. Tokyo: The Centre for East Asian Cultural Studies, 1996, p.93

⁴ Suehiro *ibid*

ตารางที่ 3: การลงทุนของพระคลังข้างที่ในบริษัทต่างๆ ปี 2430/1887-2456/1913

ชื่อบริษัท	กรมพระคลังข้างที่เริ่มลงทุน (ปีที่)	ประเภทธุรกิจ	ทุนจดทะเบียน (บาท)	หุ้นของกรมพระคลังข้างที่ (บาท)
รถไฟปากน้ำ	2430 /1887	รถไฟ	1,120,000	43,000
รถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา	2435 /1892	รถไฟ	15,709,440	6,400,000
รถไฟแม่กลอง	2445 /1902	รถไฟ	1,000,000	205,000
รถรางพระพุทธบาท	2445/1902	รถราง	-	70,000
ธนาคารไทยพาณิชย์ (แบงก์สยามกัมมาจล)	2449/1906	ธนาคาร	3,000,000	300,000
สตีมส์ เนวิเกชั่น	2451/1908	เดินเรือ	2,000,000	200,000
เรือเมล์สุพรรณพาณิชย์	2452/1909	ขนส่งทางน้ำ	600,000	80,000
ปูนซิเมนต์ไทย	2456/ 1913	ซีเมนต์	3,000,000	2,400,000

ที่มา: Suehiro, Akira. *Capital Accumulation in Thailand, 1855-1985*. Tokyo: The Centre for East Asian Cultural Studies, 1996, p.93

อิทธิพลของชาวตะวันตกในเศรษฐกิจไทย

ธุรกิจที่สำคัญโดยเฉพาะการค้ากับต่างประเทศ อาทิเช่น การส่งออก การนำเข้า ธนาคารพาณิชย์ กิจการเดินเรือและกิจการประกันภัย ไม้สัก ฯลฯ อยู่ในกำมือของชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวอังกฤษ กิจการการส่งออกนำเข้า การบริการการเดินเรือ ประกันภัย คลังสินค้า ธนาคารพาณิชย์ บริษัทการค้าของชาวยุโรปได้ควบคุมการส่งออกข้าวของไทย ในปี 2431/1888 ควบคุมการส่งออกข้าวจำนวน 5.15 ล้านหาบ หรือคิดเป็นร้อยละ 68.4 ของการส่งออกข้าวทั้งหมดและควบคุมการส่งออกทั้งหมดไปยุโรปทั้งหมด และร้อยละ 77 ส่งออกไปยังสิงคโปร์⁵ เมื่อมีการสร้างถนนในกรุงเทพฯ กิจการร้านค้า ร้านขายยา ร้านซ่อม รถราง รถไฟ โรงแรม ร้านหนังสือ โรงพิมพ์ต่างๆ ขยายตัวตามมาบริษัทการค้าของยุโรป (ส่วนใหญ่เป็นชาวอังกฤษ) อาทิ เช่น วินเซอร์ (2414/1871) ดีทแฮล์ม (2415/1872) เบอร์ลีบุคเกอร์ (2435/1892) อีสเอเชียติกส์ (2440/1897) หลุย เลียวโนแวนส์ (2448/1905) บริษัทเหล่านี้นอกจากจะทำธุรกิจในภาคบริการเป็นส่วนใหญ่

⁵ Suehiro, *ibid* p.48.

ซึ่งครอบคลุมถึงการประกันภัย การเป็นเอเยนต์ติดต่อกับสำนักงานใหญ่ และส่งออกสินค้าเกษตรแล้ว บางบริษัทยังเข้าไปเป็นเจ้าของในอุตสาหกรรม โรงสีข้าวและโรงเลื่อย (เช่น เบอร์ลีเยคเกอร์ และบอร์เนียว)⁶

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ธุรกิจไม้สักในฐานะเป็นผู้จำหน่ายได้จากการส่งออกอันดับ 2 ของไทย อยู่ใน การควบคุมของทุนต่างชาติเกือบทั้งหมดเป็นของอังกฤษคือ บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา (Bombay Burmah) บอร์เนียว (Borneo) และ สยาม ฟอเรสต์ (Siam Forest) และแอลที เลียวโนเวนส์ (L.T. Leonowens) ปี 2445/1902 ปริมาณการส่งไม้สักไปยังกรุงเทพฯ มีดังนี้ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4. ปริมาณไม้สักจากภาคเหนือสู่กรุงเทพฯ ต่อปี (ประมาณ ปี 2445/1902)

บริษัท/ผู้ผลิต	จำนวนไม้สักต่อปี (ท่อน)
บอมเบย์ เบอร์มา	35,000
บอร์เนียว	10-12,000
สยามฟอเรสต์	6-7,000
แอลที เลียวโนเวนส์	8,000
อีสต์ เอเชียติก (เดนมาร์ก)	3, - 4,000
ชาวจีน	10 -12,000
ชาวพื้นเมืองอื่นๆ	20-25,000

ที่มา: Macaulay อ้างใน Falkus, M " Early British Business in Thailand", in R.P.T. Davenport-Hines & Geoffrey Jones(eds), *British Business in Asia Since 1860*, Cambridge :Cambridge University Press, p 143.

ตารางที่ 4 แสดงว่า ไม้สักที่ผลิตได้ในภาคเหนือทั้งหมดจำนวน 1 แสนท่อน 2 ใน 3 เป็นของบริษัทยุโรป ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นบริษัทของชาวอังกฤษ บริษัทการค้าของอังกฤษทั้ง 2 แห่ง คือ บอร์เนียว และบอมเบย์ เบอร์มา มีสัดส่วนในท่อนไม้สักสูงถึงมากกว่า 2 ใน 3 ตัวเลขจริงๆ อาจจะสูงกว่านี้ บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ควบคุมพื้นที่การตัดป่าไม้ของพื้นที่ส่วนใหญ่ของป่าสาละวิน ซึ่งสามารถตัดไม้ได้ถึง 40,000 ต้นต่อปี สำหรับมะละแหม่ง ไม้ที่ตัดได้โดยชาวพื้นเมืองและชาวจีนก็ถูกซื้อโดยชาวยุโรป และป่าไม้ของชาวพื้นเมืองก็ถูกเช่าโดยชาวยุโรปด้วยเช่นกัน⁷

ในปี 2442/1899 การลงทุนในอุตสาหกรรมไม้สักมีมูลค่าถึง 2.5 ล้านบาท ในจำนวนนี้ถึง 2 ล้านบาท มาจากทุนของอังกฤษ ในปี 2467/1924 บริษัทชาวยุโรปทั้งหมด (4 บริษัทของอังกฤษ 1 บริษัทของ

⁶ Suehiro, *ibid* p.45.

⁷ Falkus, M " Early British Business in Thailand", in R.P.T. Davenport-Hines & Geoffrey Jones(eds), *British Business in Asia Since 1860*, Cambridge :Cambridge University Press, p

ฝรั่งเศส และ 1 บริษัทของเดนมาร์ค) ได้ลงทุนในกิจการไม้สักมีมูลค่าทั้งสิ้นเท่ากับ 3 ล้านบาท⁸ การลงทุนในกิจการไม้สัก(รวมโรงเลื่อย)ของบริษัทอังกฤษ คิดเป็นสัดส่วนสำคัญเมื่อเทียบกับการลงทุนอื่นๆ ในไทย ปี 2453/1910 เงินทุนของอังกฤษเท่ากับ 8.26 แสนปอนด์ และเพิ่มเป็น 1.64 ล้านบาท 6.25 ล้านบาท และ 11.1 ล้านบาท ในปี 2457/1914 2470/1927 และ 2471/1928 ตามลำดับ โดยคิดเป็นสัดส่วนของทุนในอุตสาหกรรมไม้สักเท่ากับร้อยละ 84 73 32 และ 22 ในช่วงเดียวกัน⁹

หนึ่งในภาคเศรษฐกิจที่ขยายตัวระดับสูงคือ ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน และจากการเติบโตของการส่งออกข้าว ธนาคารฯ แห่งแรกที่เปิดสาขาในประเทศไทย คือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ (Hong Kong and Shanghai Bank) โดยเปิดดำเนินการในปี 2431/1888 ต่อมาธนาคารฯ ต่างๆ เปิดดำเนินการ คือ ชาเตอร์แบงก์ (Chartered Bank) แห่งอินเดีย ออสเตรเลีย และจีน ในปี 2437/1894 และ Banque de l'Indochina ในปี 2440/1897 ธนาคารพาณิชย์ในไทยก่อนปี 2449/1906 (ปีที่มีการก่อตั้งธนาคารไทยพาณิชย์) จึงเป็นเป็นของชาวต่างชาติทั้งหมด ทำให้ไทยขาดอิสรภาพในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจด้วย โดยเฉพาะต้องการที่จะเพิ่มค่าเงินบาท แต่ธนาคารของชาวต่างชาติในไทยได้ข่มขู่ว่าจะถอนเงินลงทุนในบริษัทการค้าทั้งหมด หากประเทศไทยเพิ่มค่าเงินในขอบเขตที่จำกัด หรือเพิ่มขึ้นแต่เพียงเล็กน้อย เพราะการเพิ่มค่าเงินมีผลต่อการลดลงของผลกำไรของธนาคารพาณิชย์นั่นเอง ศาสตราจารย์ บราวน์ (Ian Brown) ได้เห็นว่าการหมิ่นมทิสราชนกฤทัย หนึ่งในผู้ก่อตั้งธนาคารไทยพาณิชย์ในปี 2449/1906 อาจจะรู้สึกว่าการที่ไทยมีธนาคารเป็นของตนเองจะทำให้ไทยมีอิสรภาพในการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงค่าเงิน นอกจากนี้ทรงเห็นว่าการค้าระหว่างประเทศและในประเทศขยายตัว ความต้องการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศและเงินบาทก็เพิ่มขึ้น ในสมัยนั้นมีเพียงธนาคารต่างประเทศเพียง 3 แห่งเท่านั้น คือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ธนาคารชาเตอร์ และธนาคารอินโดไชนา โดยท่านได้รายงานให้รัชกาลที่ 5 เกี่ยวกับธนาคารต่างชาติในไทยดังนี้ “ชุดรีดเลือดเนื้อจากพ่อค้าของเรา”¹⁰

นอกจากนี้นโยบายการเงินและคลังซึ่งผลักดันโดยที่ปรึกษาชาวต่างประเทศเป็นข้อจำกัดค่อนข้างมากในการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะนโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจที่เป็นนโยบายการลงทุนทางด้านพื้นฐานทางเศรษฐกิจ นโยบายการเงินและการคลังแบบอนุรักษนิยม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากที่ปรึกษาทางการคลังของชาวต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นชาวอังกฤษที่ปรึกษาการคลังชาวอังกฤษที่สำคัญตั้งแต่สมัย

⁸อินแกรม เจมส์ ซี *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไทย 1850 – 1970* แปลจาก แปลโดยชูศรี มณีพฤกษ์ เฉลิมพจน์ เอี่ยมกมลลา สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552, หน้า 159

⁹ Falkus, " Early British Business", p.123.

¹⁰ Brown, Ian *The Elite and the Economy in Siam, c. 1890-1920* . Singapore : Oxford University Press, 1988,p. 128.

รัชกาลที่ 5 คือ นายซี ริเวตต์คาร์แนค นายดับบลิว เจ เอฟ วิลเลียมสัน เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก และ นายฮอลส์-แพตต์ มีภูมิหลังแนวคิดแบบอนุรักษนิยมการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าจะเป็นการเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เน้นบทบาทของรัฐไปมีบทบาททางเศรษฐกิจ รัฐบาลไทยได้จ้างที่ปรึกษาชาวต่างประเทศซึ่งส่วนใหญ่คือชาวอังกฤษและชาวสหรัฐอเมริกา ทำงานในกระทรวงการต่างประเทศ¹¹ ในปี 2448/1905 จำนวนที่ปรึกษาชาวต่างประเทศในไทยมีทั้งสิ้นเท่ากับ 247 คน โดยในจำนวนนี้เป็นชาวอังกฤษถึง 126 คน เยอรมนี 36 คน และจากกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย 39 คน¹² ดังนั้น รัฐบาลไทยระมัดระวังพิเศษที่จะไม่อยู่ตรงกันข้ามกับสหราชอาณาจักรหรือประเทศยุโรปอื่นๆ เช่น ฝรั่งเศส เพราะกลัวอิทธิพลจากประเทศมหาอำนาจนั่นเองโดยเฉพะนโยบายที่ยกเลิกหรือไม่สนับสนุนการค้าเสรีซึ่งผลมาจากสนธิสัญญาเบาว์ริง

ชาวเดนมาร์กกับราชสำนักและการลงทุนทางเศรษฐกิจในสยามกับการลทธิพลของอังกฤษ

สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็มีผลต่อการตัดสินใจในการร่วมลงทุนของกรมพระคลังข้างที่ โดยเฉพาะร่วมลงทุนกับทุนของชาวต่างประเทศ โดยไทยจะต้องพึงระวังไม่ร่วมเป็นพันธมิตรกับประเทศมหาอำนาจชาติใดชาติหนึ่งมากเกินไป ซึ่งทำให้ไทยอาจจะสูญเสียอิทธิพลในทางเศรษฐกิจหรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของชาติใดชาติหนึ่งมากเกินไปโดยเฉพาะอังกฤษ ประเทศมหาอำนาจที่มีความสัมพันธ์กับไทยโดยใกล้ชิดมากที่สุด ดังนั้นการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศของไทยจึงพยายามวางตัวเป็นกลาง และถ่วงดุลกับประเทศมหาอำนาจต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน ดังจะเห็นว่าในโครงการการก่อสร้างทางรถไฟ ไทยเลือก วิศวกรเยอรมนีมากกว่าจะเป็นวิศวกรชาวอังกฤษ¹³ หลังปี 2440/1897 ภายหลังจากที่ปัญหาดินแดนของไทยกับฝรั่งเศส ได้บรรลุข้อตกลงแล้ว รัฐบาลก็ได้เชื้อเชิญให้ผู้เชี่ยวชาญจากฝรั่งเศสมาร่วมในการปฏิรูประบบศาล รวมทั้งดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับปัญหาพื้นที่เขตแดน¹⁴ นอกจากนี้ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงปี 2457/1914 รัฐบาลไทยและกลุ่มธุรกิจต่างๆ ได้จ้างบุคลากรชาวตะวันตกจากประเทศที่ไม่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจหรือภัยคุกคามจากลัทธิล่าอาณานิคม เพื่อดำรงตำแหน่งในกองทัพและหน่วยราชการต่างๆ และร่วมทุนกับกลุ่มธุรกิจต่างๆ ประเทศเหล่านี้ เช่น เดนมาร์ก เบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ ส่วนอังกฤษก็ระมัดระวังตัวกับการมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นของเยอรมนีซึ่งเป็นคู่แข่งกับอังกฤษเช่นกัน ดังนั้นทีกของกงสุล ราล์ฟ แพยิต(Ralph Paget) ในปี 2449/1906 ดังนี้

¹¹ Thamsook Numnonda, "The First American Advisers in Thai History". *Journal of the Siam Society*. Vol. 62, Part 2,(July 1974), pp. 121-148.

¹² F/O Paget to Grey *Annual Report on Siam for the Year, 1906*. 1907, p.168.

¹³ F/O Paget to Grey *Annual Report on Siam for the Year 1905*. 1906, pp.162-163

¹⁴ Thamsook . "The First American Advisers" p.130; F/O Paget to Grey 1908, p.209

“ไม่ต้องสงสัยเลยที่ชาวเยอรมันที่เข้ามาในสยามได้เพิ่มขึ้นทุกๆ ปี ซึ่งมีผลให้ธุรกิจของชาวเยอรมันได้เพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว ข้อเท็จจริงซึ่งไม่มีทางที่จะปิดบังต่อสาธารณชนได้ มีเครื่องที่ชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลสยามของประเทศมีส่วนสนับสนุนให้เยอรมันดำเนินการก่อตั้งธุรกิจใหม่ๆ เพื่อถ่วงดุลกับอังกฤษบริเตนใหญ่และฝรั่งเศส”¹⁵

ชาวเดนมาร์กมีบทบาทสูงมากต่อลงทุนทางเศรษฐกิจในไทยช่วงปี 2423-2457 เช่น ชาวเดนมาร์กมีการลงทุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น รถไฟเอกชน กรุงเทพฯ – ปากน้ำ รถม้า การผลิตและจำหน่ายกระแสไฟฟ้าที่สามเสน นอกจากนี้ส่วนสำคัญในการก่อตั้งและบริหารงานทั้งธนาคารไทยพาณิชย์และบริษัทปูนซิเมนต์ไทย โดยที่รัชกาลที่ 5 ได้มีความชื่นชมเป็นพิเศษต่อชาวเดนมาร์กในการพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้า ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพราะประเทศเดนมาร์กไม่มีท่าที่ที่ก้าวร้าว และค่อนข้างจะเป็นมิตรกับอังกฤษและฝรั่งเศส

ชาวเดนมาร์กได้รับยอมรับจากราชสำนักคนแรกคือ ริเชอนเลียว (Andreas du Plessis de Richelieu (ปี 2395/1852-2475/1932) รับราชการกองทัพเรือผู้ซึ่งเดินทางมาไทยในปี 2418 โดยได้ทำงานในกองทัพเรือเรื่อยมา และมีความเจริญก้าวหน้าตามลำดับจนได้รับตำแหน่งสูงสุด เป็นถึงมียศพลเรือเอกและดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ (Minister of Navy)¹⁶ นอกจากนี้ในปี 2421/1881 เขาได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการเรือยอร์ชส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 5 (Commander of King Chulalongkorn's Yacht) และได้เป็นมิตรสหายกับรัชกาลที่ 5 ด้วย ริเชอนเลียว เกษียณอายุราชการในกรุงเทพฯ ในปี 2445/1902 และได้เดินทางกลับเดนมาร์กและได้ทำงานเป็นนักธุรกิจ ตลอดจนกรรมการในบริษัทต่างๆ เขาอาจจะเป็นหนึ่งในคนที่ร่ำรวยที่สุดในเดนมาร์กด้วย¹⁷

ในรายงานของในปี 2452 ปายิต (Paget) กงสุลชาวอังกฤษได้ชมเชย ริเชอนเลียว ไว้ดังนี้:

¹⁵ F/O Paget to Grey Annual Report on Siam for the Year 1908. 1909, p.163

¹⁶ Nielsen, Flemming Winther. “Admiral Andreas du Plessis de Richelieu as Entrepreneur”, in *Denmark, Features, History, and Heritage, Thailand*, March 2010 (Scandasia .com); Nielsen, Flemming Winther. “Aage Westenholz – the First Expert” in *Denmark, History and Heritage, Thailand*, Feb. 2011 (Scandasia.com).

¹⁷ Eggers-Lura, A. “The Danes in Siam: Their Involvement in Establishing the Siam Commercial Bank Ltd. at the End of the Last Century”, *Journal of the Siam Society*, Vol. 81 Pt. 2. (1993), p.131

“การเพิ่มขึ้นของผลประโยชน์ของประเทศเดนมาร์กในสยาม.....เกิดจากน้ำพักน้ำแรง ของ นายพล ริเชอนเลียว ... ชุมชนชาวเดนมาร์กซึ่งรวมถึงริเชอนเลียว ด้วยมีการแสวงหา ความรู้เกี่ยวกับประเทศ [ไทย] อย่างละเอียดละออ ซึ่งในไม่ช้า การดำเนินธุรกิจของ เดนมาร์กจะมีทิศทางที่จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี”¹⁸

ในปี 2430/1887 ชาวเดนมาร์กได้รับพระราชทานอนุญาตโดยตรงจากรัชกาลที่ 5 เพื่อดำเนินธุรกิจ รถรางโดยใช้ม้าลาก (horse drawn tram way) ในกรุงเทพฯ โดยรัชกาลที่ 5 ได้ร่วมถือหุ้นในการดำเนินงาน ของบริษัทถึงร้อยละ 50 ต่อมาในปี 2436/1893 รถรางได้เปลี่ยนจากม้าลากเป็นใช้ไฟฟ้าแทน และในเดือน ธันวาคม 2441/1898 ก็ได้รับสัมปทานเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าในนามของบริษัทสยามอีเลคทริคส์ (Siam's Electric Company Ltd.) โดยมีระยะเวลาอนุญาตผูกขาดในการผลิตและจำหน่ายกระแสไฟฟ้าที่สามเสน โดย ต่อมาทั้งกิจการผลิตกระแสไฟฟ้าและรถรางได้รวมกันเป็นบริษัทเดียวกันและได้จดทะเบียนในโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก

ริเชอนเลียว และทุนจากเดนมาร์กได้มีส่วนสำคัญในกิจการรถไฟเอกชนสายแรกของไทยสาย กรุงเทพฯ – ปากน้ำ โดยมีความยาวของรางรถไฟ 21 กิโลเมตร ซึ่งเปิดดำเนินการในปี 2436 /1893 ริเชอนเลียว ซึ่ง ณ ขณะนั้น ดำรงยศเป็นพลเรือเอกได้ใช้รถไฟเคลื่อนที่เพื่อเข้าประจันบานกับเรือรบฝรั่งเศส¹⁹ ในเหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสบุกเข้ามาถึงปากน้ำเพื่อบังคับให้ไทยเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง

การก่อตั้งบริษัทสยามอีเล็คทริคส์ในปี 2441/1898 ริเชอนเลียว ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการบริหาร โดยมีชาวเดนมาร์กอีกคนหนึ่ง คือ เวสต์เทโฮลด์ (Angle Westenholz) เป็นวิศวกรประจำบริษัท ส่วนประธาน ของบริษัทคือ กลุคสตัดด์ (Isaac Gluckstadt) ซึ่งชื่อของเขาได้ปรากฏอยู่หลายครั้งหลายครา ในตำแหน่ง ต่างๆ ของธุรกิจของชาวเดนมาร์กในไทย โดยที่ กลุคสตัดด์ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการบริหารและผู้ก่อตั้ง ธนาคารที่ใหญ่ที่สุดในโคเปนเฮเกน ชื่อ Landmandsbanen (หรือ Danish Farmer's Bank) โดยเขาได้ทำ ธุรกิจของไทยด้วย โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2435/1892 เมื่อ ริเชอนเลียว ได้เดินทางออกจากไทยในปี 2455กลุคสตัดด์ ก็ได้ดำรงตำแหน่งกรรมการในบอร์ดของ Landmandsbanen และต่อมาเขาได้ดำรงตำแหน่งประธานของ บริษัท²⁰

¹⁸ F/O Paget of Grey, *Annual Report on Siam for the Year 1906. 1907*, p. 163

¹⁹ Terwiel, B.J. *Thailand's Political History from the 13th Century to Recent Times* .Bangkok: River Books (revised edition), 2011, pp.209-13

²⁰ Nielsen. “Admiral Andreas du Plessis de Richelieu”

เวสต์เทินโฮลด์ก็เป็นชาวเดนมาร์กอีกผู้หนึ่งที่ได้มีอิทธิพลและได้รับการยอมรับในระดับสูง เป็นวิศวกรที่มีความสามารถ โดยเขาเข้ามาในไทยในปี 2428/1885 เขาได้ดำรงตำแหน่งในฐานะผู้อำนวยการบริหารของบริษัทสยามอีเลคทริก ในปี 2445/1902 เขาได้เดินทางออกจากสยามในปี 2453/1910 โดยก่อนหน้านี้เขาได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแผนงานการก่อสร้างโรงงานปูนซีเมนต์ในไทย ซึ่งต่อมาก็คือโรงงานปูนซีเมนต์ของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย ในปี 2456/1913 นั้นเอง²¹

ชาวเดนมาร์กคนที่ 3 ที่มีอิทธิพลและเป็นที่ยอมรับ คือ นายแอนเดอสัน (Hans Wiels Anderson)²² เขาเป็นคนก่อตั้งบริษัทการค้าคือบริษัท แอนด์เดอสัน แอนด์ โก (Anderson and Co.) ในไทยในปี 2427/1884 และเช่นเดียวกับ ริเชอนเลียว ได้รับการยอมรับอย่างสูงจากรัชกาลที่ 5 แอนด์เดอสันได้ซื้อโรงแรมโอเรียนเต็ลในปี 2427/1884 และสร้างใหม่ในปี 2430/1887 โรงแรมโอเรียนเต็ลมีบทบาทสำคัญ เป็นธุรกิจจัดจำหน่ายอุปกรณ์และวัสดุในกิจการเดินเรือ (a ship’s chandling business) ต่อมาได้พัฒนาเป็นธุรกิจที่ใหญ่ที่สุดของกรุงเทพฯ ก่อนหน้าที่จะดำเนินธุรกิจโรงแรมทั้งแอนด์เดอสันและ ริเชอนเลียว ก็เป็นผู้ส่งสินค้าให้แก่กองทัพเรือ กองทัพเรือจึงเป็นลูกค้ารายใหญ่ และต่อมาธุรกิจนี้ ก็ขยายสาขาออกไปหลายสาขา²³

นอกจากนี้แอนเดอสันยังได้รับสัมปทานการทำป่าไม้ในภาคเหนือ แม้ว่าหน้าที่การงานของเขาส่วนใหญ่อยู่ในบริษัท อีสต์ เอเชียติก (The East Asiatic Company) ในปี 2440/1897 และได้กลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในสายการบินเรือระหว่างประเทศ ในเส้นทางโคเปนเฮเกน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียง ในปี 2445/1902 และบริษัทอีสต์เอเชียติกได้ตั้งบริษัทเดินเรือในไทยเป็นสาขาย่อยอีกหนึ่งคือ บริษัทสยาม สตีมส์ เนวิเกชัน (The Siam Steam Navigation Company) บริษัทได้ดำเนินธุรกิจนอกเหนือจากการเดินเรือที่สำคัญ คือ ไม้สักและโรงเลื่อย บริษัทอีสต์เอเชียติกได้ผนวกรวมเข้ากับบริษัทแอนด์เดอสันแอนด์โก แอนด์เดอสันได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการบริหารของบริษัทอีสต์เอเชียติก และ ริเชอนเลียวได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการในบริษัทจนกระทั่งได้เดินทางออกจากไทยในปี 2445/1902 โดย กลุคสตัดส์แห่ง Landmandsbanken เป็นประธานผู้อำนวยการของบริษัทเป็นคนแรก²⁴ โดยในบทหน้าจะได้กล่าวถึง

²¹ Nielsen “Aage Westenholz – the First Expert”

²² Egger- Lura “The Danes in Siam , pp.131-33”; Dall (2011 pp.151-56) Dall, M.H. “Danish Trade with China: From the Beginning twentieth Century to the Establishment of the People’s Republic ”, in *China and Denmark: Relations Since 1674*, Edited by Brodgaard, K.E. and Kirkebaek, M. Nordic Institute of Asian Studies, 2001.pp.151-56.

²³*Ibid.*,p.132.

²⁴ Dall, M.H. “Danish Trade with China: From the Beginning twentieth Century to the Establishment of the People’s Republic ”, in *China and Denmark: Relations Since 1674*,

บทบาทสำคัญของชาวเดนมาร์กและธุรกิจของชาวเดนมาร์กที่ได้ร่วมก่อตั้งและดำเนินงานของธนาคารไทยพาณิชย์

ชาวเดนมาร์กกับกิจการธนาคารไทยพาณิชย์

ความสนใจในการก่อตั้งธนาคารพาณิชย์ในกรุงเทพฯ ย้อนหลังไปเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสเดนมาร์กในปี 2440 /1897 (กรกฎาคม) รวมทั้งได้เสด็จไปร่วมงานครองราชย์สมบัติครบรอบ 60 ปี ของพระนางเจ้าวิกตอเรีย กษัตริย์แห่งอังกฤษ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลา 2 – 3 เดือนหลังจากมีการก่อตั้งบริษัทอีส เอเชียติก ที่โรงงานเลี้ยงรับรองที่เดนมาร์กก็มีการพูดคุยถึงความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธนาคารของเดนมาร์กในไทย²⁵ เมื่อนาย ริเชอนเลียว กลับมากรุงเทพฯ อีกครั้งในเดือนเมษายน 2442 (1899) หลังจากที่กลับไปเดนมาร์ก เขาได้นำโครงการและแผนงานมาให้ แอนเดอร์สัน มาศึกษาด้วยจุดประสงค์หลักของเขาคือจะขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเดนมาร์กในไทยโดยจะทำให้ชาวเดนมาร์กมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น²⁶ รวมทั้งข้อเสนอในการตั้งธนาคารพาณิชย์ในไทย

รายละเอียดที่จะจัดตั้งธนาคารของสยาม (Bank of Siam) นั้น ริเชอนเลียว ได้นำเสนอต่อกรมมหิศราษหฤทัย นั่นคือ การก่อตั้งธนาคารจะใช้ทุนเท่ากับ 750,000 ปอนด์สเตอร์ลิงหรือเท่ากับ 13.5 ล้านครอเนอร์ (Kroner) โดยจำนวนนี้ไม่น้อยกว่า 500,000 ปอนด์สเตอร์ลิง หรือ 9 ล้านครอเนอร์ มาจากทุนของเดนมาร์ก รวมทั้งทุนจากเยอรมนีและรัสเซีย ในขณะที่ 1 ใน 3 มาจากทุนของรัฐบาลไทย โดยที่ธนาคารของเดนมาร์ก 2 ธนาคาร คือ Landmandsbanen และ Privatbanker จะเข้าร่วมทุนด้วย ธนาคารที่จะก่อตั้งนั้นจะมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเทพฯ โดยมีสาขาอยู่ที่โคเปนเฮเกน ลอนดอน ฮังกิง และสิงคโปร์ โดยมีผู้อำนวยการดูแลกิจการของธนาคาร จำนวน 12 คน ซึ่งรวมถึง ริเชอนเลียว และอีก 6 คนจะต้องเป็นชาวยุโรป²⁷ นอกจากนี้โครงการจัดตั้งธนาคารยังมีข้อเสนอให้นาย ริเชอนเลียว ตำแหน่งผู้อำนวยการและมีรายได้เท่ากับ 2,000 ปอนด์ต่อปี²⁸ ช่วงระยะเวลาที่ได้เสนอโครงการนี้เป็นระยะเวลาที่ดีมาก เพราะรายได้ของรัฐบาล

Edited by Brodgaard, K.E. and Kirkebaek, M. Nordic Institute of Asian Studies, 2001.pp.155-57.

²⁵Egger- Lura “The Danes in Siam”, p.134.

²⁶ *ibid.*,pp.135 – 136.

²⁷ *ibid.*, p. 136.

²⁸ *ibid.*, p. 135.

ไทยเพิ่มขึ้นและอยู่ในระดับสูง โดยได้ซื้อหุ้นในยุโรปรวมทั้งเงินปอนด์ด้วย เช่น ในช่วงเดือนแรกของปี 2442 รัฐบาลไทยได้ลงทุนอย่างน้อย 500,000 ปอนด์ ในรูปพันธบัตรในธนาคารฮ่องกงในกรุงลอนดอน ²⁹นอกจากนี้ ก่อนหน้านั้นในปี 2432/1889 ยังพบว่ารัชกาลที่ 5 ได้เปิดบัญชีเงินฝากส่วนพระองค์ที่ธนาคารฮ่องกงในกรุงเทพฯ สูงถึง 1.6 ล้านบาท โดยได้รับดอกเบี้ยทบต้นร้อยละ 3 ต่อเดือน³⁰

เมื่อแผนการจัดตั้งธนาคารแห่งสยามได้เผยแพร่ออกไป ก็ได้มีการต่อต้านเป็นอันมาก โดยเฉพาะจากเจ้าหน้าที่ข้าราชการ และที่ปรึกษาชาวอังกฤษในกรุงเทพฯ ได้ต่อต้านและให้หยุดแผนดำเนินการต่อไป โดยเฉพาะได้รับการต่อต้านอย่างมากจากข้าราชการชาวอังกฤษ และที่ปรึกษากระทรวงการคลังชาวอังกฤษ คือ นายคาร์แนค (Rivett – Carnac) และกงสุลชาวอังกฤษคือ แกรวิลล์ (Granville) การต่อต้านที่เกิดขึ้นเนื่องจากแผนงานดังกล่าวจะทำให้อังกฤษที่มีธุรกิจธนาคารพาณิชย์ในกรุงเทพฯ จะเสียประโยชน์เพราะต้องแข่งขันกันกับธนาคารที่จะเปิดขึ้นใหม่ นำโดยชาติยุโรปที่สำคัญคือ เดนมาร์ก เยอรมนี และรัสเซีย ซึ่งกำลังขยายอิทธิพลมาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระแสการต่อต้านเริ่มแพร่ขยายออกไปเพิ่มขึ้นเมื่อหนังสือพิมพ์บางกอกใหม่ ได้ออกข่าวว่า “ธนาคาร Danish Farmers” ได้รับสัมปทานที่จะจัดตั้งธนาคารแห่งชาติของประเทศไทย³¹ การก่อตั้งธนาคารพาณิชย์แบบเต็มรูปแบบจึงมีความล่าช้ามาจนถึงปี 2449/1906

ก่อนที่จะก่อตั้งธนาคารไทยพาณิชย์อย่างเป็นทางการในปี 2449/1906 มีการจัดตั้งบุคคลภักย์ (Book Club) เพื่อดำเนินการทดลองของธนาคารพาณิชย์ หรือเป็นธนาคารที่ยังไม่เต็มรูปแบบ โดยมีกิจการในด้านธนาคารจำกัดอยู่ในเรื่อง เงินฝาก เงินกู้ยืม การถอนเงินด้วยเช็ค รวมทั้งโอนเงินให้กับลูกค้า บุคคลภักย์ มีทุนจดทะเบียนรวมทั้งสิ้น 110,000 บาท มีพนักงานรวมทั้งสิ้น 18 คน และมีสำนักงานอยู่ ต.บ้านหม้อ ถ.เจริญกรุง แม้จะเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ ภายหลังจากการเปิดดำเนินการ บุคคลภักย์ประสบความสำเร็จโดยมีผลกำไรสูงถึง 90,000 บาท ในปีแรกของการดำเนินงานยอดเงินฝากและยอดถอนในปี 2447/1904 – 2448/1905 ได้ขยายตัวในระดับสูง ตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ยอดเงินฝากและเงินถอนของบุคคลภักย์ในปี 2447/1904-2448/1905

บาท

	ฝาก	ถอน	ยอดคงเหลือ
ตุลาคม 2447	130,176	114,815	13,560
เมษายน 2448	1,138,000	1,002,384	438,305

²⁹ *ibid.*, p.135-6.

³⁰ *ibid.*, p.135.

³¹ *ibid.*, p.139

ธันวาคม 2448	2,971,085	2,829,335	781,377
--------------	-----------	-----------	---------

ที่มา: Brown, Ian *The Elite and the Economy in Siam, c. 1890-1920*. Singapore : Oxford University Press, 1988, p.129.

ภายหลังประสบความสำเร็จจากการดำเนินงาน ในปี 2449/1906 ได้มีการเพิ่มทุนในบุคคลิกเป็นมูลค่า 3 ล้านบาท จากการขายหุ้นจำนวน 3,000 หุ้น โดยในจำนวนนี้ 2,170 หุ้น ได้แสดงไว้ในตารางที่ 6 โดยในเดือนเมษายน 2449/1906 ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารอย่างขนานใหญ่ในบุคคลิก โครงสร้างการบริหารงานแบ่งออกเป็นส่วนตัวภายในประเทศ (domestic section) และระหว่างประเทศ (foreign section) โดยในส่วนระหว่างประเทศอยู่ภายใต้การบริหารของชาวเยอรมัน คือ นายคิลเลียน (Felix Killian) นักบัญชี จาก ธนาคารดอยชเอเชียติช (Deutsch Asiatische Bank)

ตารางที่ 6 จำนวนผู้ถือหุ้นรายใหม่ในบุคคลิก ณ เดือนกุมภาพันธ์ ปี 2449/1906

	จำนวนหุ้น
กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย	1,300
กรมพระคลังข้างที่	300
ธนาคารดอยชเอเชียติช	330
Lanmandsbanken	240

ที่มา: *ibid*, p.130.

ในปี 2449/1906 ได้เป็นไปได้เปิดดำเนินการธนาคารพาณิชย์เต็มรูปแบบ นับเป็นธนาคารพาณิชย์แห่งแรกของคนไทยตั้งชื่อเป็นแบบกึ่งสยามกัมมาจล เมื่อสิ้นสุดในปีดำเนินการแรก ผลประกอบการมีสินทรัพย์มีมูลค่า 8.4 ล้านบาท และแจ้งผลกำไร 402,926 บาท โดยผู้ถือหุ้นได้รับเงินปันผลในอัตราร้อยละ 6 ซึ่งนับว่ามีผลประกอบการเป็นที่น่าพอใจ³² กรรมการบริหารชุดแรก คือ หลวงปกิจอังกฤษ (ต่อมาคือ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ตัวแทนกรมพระคลังข้างที่) หลวงโสภณเพชรรัตน์ (กิมเซ่งหลี) พระมนตรีพจนกิจ (เทียนฮี้) พระสรรพการหิรัญกิจ มิสเตอร์ โอ. เล็สเตอร์ กัปตัน วี. กุลแบก มิสเตอร์ เอฟ. ทีเลียน³³ ผลประกอบการของ

³²ธนาคารไทยพาณิชย์. บริษัทแบงก์สยามกัมมาจล ทุนจำกัด เปลี่ยนเป็นธนาคารไทยพาณิชย์อนุสรณ์ 60 ปี กรุงเทพฯ: ไทยเกษม, 2510, หน้า.22

³³ *ibid*

ธนาคารในปี 2451/1908 มีผลกำไรเท่ากับ 402,506 บาท³⁴ ผลการสำรวจธุรกิจในประเทศไทยในปี 2451/1908³⁵ ได้ชี้ความสำเร็จของธนาคารฯ โดยในด้านประสิทธิภาพการบริหารและการขยับขึ้นแข็งทั้งของผู้บริหารทั้งชาวต่างชาติและชาวสยาม นอกจากนี้ยังได้รับความชมเชยจาก British Minister ในไทยในปี 2452/1909 ว่า “ธนาคารมีส่วนร่วมในความสำเร็จอย่างยุติธรรม” และในปีเดียวกันนั่นเอง ธนาคารฯ ได้ขยายกิจการต่างๆ ดังนี้:

“ธนาคารไทยพาณิชย์ได้ซื้อที่ดินบริเวณฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับกรมท่า โดยได้มีการก่อสร้างตึกและตบแต่งตึกได้อย่างสวยงาม เพื่อดำเนินธุรกิจของธนาคารในปัจจุบันได้กลายเป็นธนาคารที่มีความสำคัญต่อธนาคารทั้งหมด [ในไทย]³⁶

ความร่วมมือระหว่างราชสำนัก กรมพระคลังข้างที่ และ นักลงทุนชาวเดนมาร์ก ดำเนินเรื่อยมาตลอด โดยร่วมลงทุนในกิจการสำคัญทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทยและหนึ่งในกิจการนั้นคือ การก่อตั้งบริษัทปูนซิเมนต์ไทยในปี 2456/1913

ข้อเสนอการจัดตั้งบริษัทซิเมนต์ไทยในไทยมาเริ่มจากปี 2451/1908 โดยความร่วมมือของกลุ่มนักธุรกิจชาวยุโรปและชาวไทย ดังรายงานหนังสือชี้ชวนของบริษัทสยามพอร์ตแลนด์ (Siam Portland Cement Co. Ltd.) ในปี 2452/1909 หนังสือชี้ชวนนี้ปรากฏอยู่ในเอกสารจดหมายเหตุของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ³⁷ ช่วงเวลาในการนำเสนอข้อเสนอโครงการจัดตั้งบริษัทซิเมนต์อยู่ในช่วงระหว่างเวลาที่เหมาะสมยิ่ง ในปี 2451 บริษัทอีสต์เอเชียติก (East Asiatic Company) ได้ก่อตั้งบริษัทซิเมนต์ในประเทศเดนมาร์ก โดยสามารถส่งออกซิเมนต์ไปจำหน่ายอย่างกว้างขวางในเอเชีย การนำเข้าซิเมนต์จากไทยประมาณ 6,500 – 7,500 ตันต่อปี และได้ส่งออกไปหลายประเทศ เช่น อังกฤษ จีน และฮ่องกง³⁸ ในการก่อตั้งบริษัทซิเมนต์ไทย 2456/1913 บริษัทอีสต์เอเชียติกขอร่วมทุนอย่างน้อยร้อยละ 50 ของทุนทั้งหมด แต่เจ้าพระยามรราชเห็นว่าควรจะให้ฝ่ายไทยมีการถือหุ้นมากกว่าโดยการร่วมทุนเริ่มแรกทั้งหมดเท่ากับ 1 ล้านบาท โดยเจ้าพระยามรราชได้ขอรับรองให้กรมพระคลังข้างที่ร่วมทุนเท่ากับ 500,000 บาท โดยรัชกาลที่ 6 ทรงเห็นด้วยให้ร่วมทุน และมีผู้ร่วมทุนอื่นๆ

³⁴ ธนาคารไทยพาณิชย์. *บริษัทแบงก์สยามกัมมาจล ทุนจำกัด เปลี่ยนเป็นธนาคารไทยพาณิชย์ อนุสรณ์ 50 ปี* กรุงเทพฯ: ไทยเกษม 2500, หน้า 32)

³⁵ Williamson “Finance”, p.120

³⁶ อ้างใน Porphant Ouyyanont. “Physical and Economic Change In Bangkok, 1851-1925” *Southeast Asian Studies*. Vol.36 no.4. (March 1999), p.447

³⁷ หจข. 5.5 กรมราชเลขาธิการ 12.2/6

³⁸ Maxwell, N. “Imports, Exports, and Shipping” in *Twentieth Century Impressions of Siam*. Edited by Wright, A. and Breakspear, O. T. London. 1908 [Reprinted by White Lotus, Bangkok, 1994], p.93.

คือเจ้าพระยายมราชและหลวงสวัสดิ์เวียงชัยเท่ากับ 220,000 บาท และส่วนที่เหลือ 250,000 บาท มาจากการถือหุ้นของนายกรุต (W.L. Grut) นักธุรกิจชาวเดนมาร์กซึ่งเคยเป็นผู้จัดการบริษัทสยามอีเล็กทริกส์ โดยการซื้อของของเจ้าพระยายมราชให้นายกรุตดำรงตำแหน่งผู้จัดการของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย³⁹

การก่อตั้งบริษัทปูนซีเมนต์ไทย (รวมทั้งข้อเสนอในโครงการ) แสดงถึงความสัมพันธ์และเชื่อมโยง ของกลุ่มบุคคลต่างๆ ดังต่อไปนี้ ประการแรก ความสัมพันธ์ระหว่างนาย โกลโลผู้เสนอรายงานเพื่อเสนอต่อรัชกาลที่ 5 เพื่อสนับสนุนให้มีการจัดตั้งบริษัทผลิตปูนซีเมนต์ รวมทั้งการศึกษาความเป็นไปได้และดูงานการดำเนินงานของบริษัทปูนซีเมนต์ในเดนมาร์กในปี 2455/1912 รวมทั้งเข้ามาเป็นคณะกรรมการในบอร์ดของบริษัทปูนซีเมนต์ไทย เมื่อมีการก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2456/1913 ประการที่ 2 การเชื่อมโยงกับธุรกิจของชาวเดนมาร์ก นายกรุต ได้ลาออกจากผู้อำนวยการบริหารของบริษัทสยามอีเล็กทริกส์ในเดือนพฤษภาคม 2456/1913 เพื่อร่วมงานกับบริษัทปูนซีเมนต์ไทยฐานะบอร์ดของบริษัทฯ หลังจากนั้นการบริหารและเทคโนโลยีที่ใช้ในแบบของเดนมาร์กได้มีอิทธิพลต่ออุตสาหกรรมซีเมนต์ไทย

บทสรุป

กำเนิดและพัฒนาการของธนาคารไทยพาณิชย์แสดงถึงสายพระเนตรที่ยาวไกลอันกว้างไกลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่มีพระประสงค์ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจในแนวทางที่มีการถ่วงดุลกับชาติมหาอำนาจคือ อังกฤษ ที่มีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การก่อตั้งของธนาคารไทยพาณิชย์เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลของ รัชกาลที่ 5 นักธุรกิจชาวเดนมาร์กในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับ ริเชอนเลียว และกรมพระคลังข้างที่ โดยกรมพระคลังข้างที่ได้ลงทุนร่วมในหลายๆ โครงการของนักธุรกิจชาวเดนมาร์ก อาทิเช่น รถไฟเอกชน รถราง และบริษัทผลิตไฟฟ้า โดยที่กรมพระคลังข้างที่ก็เป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ในธนาคารพาณิชย์ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการผลักดันของนักธุรกิจชาวเดนมาร์ก ดังจะเห็นว่าการก่อตั้งของธนาคารไทยพาณิชย์เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางธุรกิจของ Gluckstadt ตลอดจนเกี่ยวข้องกับ Deutsch – Asiatich Bank และ The Danish Landmandbanken ในการถือหุ้นของบุคคลลัภย์ ในปี 2447/1904 ด้วย

³⁹Martin, Susan. *The UP Saga*. Nordic Institute of Asian Studies. 2004, p.31

